

Sungur Savran

Lisans eğitimini siyasal bilim, doktorasını iktisat dallarında yaptı. 1973-83 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde önce asistan, daha sonra yardımcı doçent olarak görevde bulundu. 1983'te YÖK'ü ve 1402 sayılı yasaya dayanılarak çeşitli öğretim üyelerine işten el çektirilmesini protesto ederek üniversitedeki görevinden ayrıldı. Değişik zamanlarda yurtdışında çeşitli üniversitelerde araştırma ve misafir öğretim üyeliği yaptı. Birçok sendikanın işçi eğitim programlarına ve kitle örgütlerinin eğitim faaliyetlerine eğitmen olarak katkıda bulundu. *Yapıt, 11. Tez, Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyeliğinde bulundu. *Özgür Gündem* geleneğinde yayınlanmış çeşitli gazetelerde uzun süre düzenli köşe yazıları yazdı (1993-2004). Son yıllarda İstanbul Okan Üniversitesi'nde çeviri dersleri vermektedir. *Gerçek* gazetesinde köşe yazarı, *Devrimci Marksizm* dergisinin yayın kurulu üyesi, Devrimci İşçi Partisi Genel Başkanıdır.

Yayınlanmış kitapları şunlardır:

Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1 (Kardelen, 1992; Yordam Kitap, 2010, 2011, 2016 ve 2022).

Avrasya Savaşları (Belge Yayınları, 2001).

Kod Adı Küreselleşme (Yordam Kitap, 2008, 2011, 2022).

Üçüncü Büyük Depresyon (Yordam Kitap, 2013, 2022).

Marksistler Cilt I: Teori-Pratik Birliğine Doğru (Yordam Kitap, 2022).

Marksistler Cilt II: Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınava (Yordam Kitap, 2022).

Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele (Yordam Kitap, 2023).

Lenin: Dünya Devriminin Önderi (Yordam Kitap, 2024).

Dünya Kapitalizminin Krizi (Nail Satlıgan ile birlikte, der., Alan Yayıncılık, 1987; Belge Yayınları, 2009).

Kapital'in İzinde (Nail Satlıgan ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, Yordam Kitap, 2012).

Marksizm ve Sınıflar (Kurtar Tanyılmaz ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, der., Yordam Kitap, 2014 ve 2015).

The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey ve The Ravages of Neo-Liberalism: Economy, Society and Gender in Turkey (Neşecan Balkan ile birlikte, der., Nova Science Publishers, 2002). Bu iki kitabın Türkçeleri 2004 yılında Metis Yayınları tarafından *21. Yüzyılda Türkiye* (2 cilt) başlığıyla yayınlanmıştır.

In the Tracks of Marx's Capital: Debates in Marxian Political Economy and Lessons for 21st Century Capitalism (E. Ahmet Tonak ile birlikte, Palgrave Macmillan, 2024).

SUNGUR SAVRAN

TÜRKİYE'DE
SINIF MÜCADELELERİ

Cilt 2

12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat'a

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 462 • Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-2 • Sungur Savran
ISBN 978-605-172-706-6 - ISBN 978-605-5541-05-7 (Tk) • Düzeltme: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2024
© Sungur Savran, 2024; © Yordam Kitap, 2024

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SUNGUR SAVRAN

TÜRKİYE'DE
SINIF MÜCADELELERİ

Cilt 2

12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat'a

Komünistler, bir çift sözüm var size:
ister devlet başında olun, ister zindanda,
ister sıra neferi, ister parti kâtibi,
Lenin girebilmeli, her zaman, her mekânda
işinize, evinize, bütün ömrünüze
kendi işi, öz evi, kendi ömrümüş gibi.

Nâzım Hikmet

Bu kitabı en çok bağlandığım iki hocamdan birinin anısına ithaf ediyorum.

Birinin yapıtını, *Kapital*'i, başka bir çalışmamda “ilk aşk” olarak nitelemiştim.

Ötekinin yapıtını epey erken kucakladım, orijinalitesini de kavradığımı sanıyorum ama sosyal bilimlerde yarattığı Kopernik devrimini, bilimin ve doğanın bana uzun bir yaşam bahşetmesi sayesinde ahir zamanımda keşfettim. Varsa bir “son aşk”, benim için odur. Ne demek istediğimi anlamak isteyeniyi 2024 başında onun hakkında yine Yordam Kitap'ta yayınladığım kitabı okumaya davet etmekten başka çarem yok.

Bu kitabı, ölümünün 100. yılında, Lenin Yılı'nda, tarihin bugüne kadar gördüğü en büyük proleter devriminin mimarı, 20. yüzyılın en büyük Marksisti ve en büyük devrimcisi, tarihe, kimi zalim, kimi asi, kimi bilge ve bilgin, Büyük İskender, Spartaküs, Jül Sezar, Cengiz Han, Selahattin Eyyubi, Kristof Kolomb, Fatih Sultan Mehmet, Napolon Bonaparte, Charles Darwin, Karl Marx, Sigmund Freud, Albert Einstein gibi “ğir açan” kişiliklerle birlikte unutulmazcasına geçecek olan, en önemlisi proleter devrimleri çağını “insanlığın tarih öncesi”nden ayırmayı, dünya devrimi denen zorlu görevi tamamlamayı olanaklı kılan sihirli yol haritasını insanlığa armağan eden

Vladimir İlyiç Lenin'in (1870-1924) anısına
ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Giriş	
MEMLEKET HİÇ BÖYLE KÖTÜ GÜNLERDEN GEÇMEMİŞ... MIYDI?	23

KISIM I

BÜYÜK YÜKSELİŞTEN KARŞIDEVRİME: 12 EYLÜL'ÜN ÖN TARİHİ

Bölüm 1	
1960-1980 DÖNEMİNE DAMGA VURAN ANA DİNAMİK: PROLETARYANIN BÜYÜK YÜKSELİŞİ	43
Bölüm 2	
DİSK VE TÜSİAD	51
Bölüm 3	
15-16 HAZİRAN: TÜRKİYE PROLETER DEVRİMLERİ ÇAĞINA GİRİYOR ..	60
Bölüm 4	
12 EYLÜL KARŞIDEVRİMİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ (1): EKSİK TÜKETİMCİ YAKLAŞIM	74
Bölüm 5	
BÜYÜK YÜKSELİŞTEN KONTROLLÜ İÇ SAVAŞA	81
Bölüm 6	
KONTROLLÜ İÇ SAVAŞTAN KARŞIDEVRİME	93
Bölüm 7	
SENTEZ: 1970'Lİ YILLARDA DEVRİM BİR İHTİMAL MIYDI?	141

KISIM II

12 EYLÜL KARŞIDEVRİMİ (1980-1989)

Bölüm 8	
GİRİŞ: 12 EYLÜL KARŞIDEVRİMİNİN DİNAMİKLERİ	149
Bölüm 9	
KARŞIDEVRİMİN EKONOMİ POLİTİĞİ (2): SINIF TAARRUZU VE DÜNYA PAZARINA DÖNÜŞ	157
Bölüm 10	
12 EYLÜL'ÜN DEVLET BİÇİMİ: ASKERİ REJİMİN BİR TÜRÜ OLARAK GENELKURMAY DİKTATÖRLÜĞÜ	172
Bölüm 11	
PROLETARYANIN GÜCÜNÜN SULTA ALTINA ALINMASI	200
Bölüm 12	
DİSK'İN SUSTURULMASI	223
Bölüm 13	
SOLUN ÇÖZÜLÜŞÜ (1): ÖRGÜTSEL SARSINTI	234
Bölüm 14	
SOLUN ÇÖZÜLÜŞÜ (2): SOL LIBERALİZMİN İDEOLOJİK TASALLUTU	244
Bölüm 14'e EK: SOL LIBERALİZM: MADDECI BİR ELEŞTİRİYE DOĞRU	255
Bölüm 15	
SOLUN ÇÖZÜLÜŞÜ (3): BERLİN DUVARI'NIN POLİTİK YIKINTISI	292

KISIM III

12 EYLÜL ASKERİ DİKTATÖRLÜĞÜ SARSILIYOR (1989-1993)

Bölüm 16	
SINIF MÜCADELELERİNİN YENİDEN YÜKSELİŞİ	305
Bölüm 17	
KUSURSUZ FIRTINAYA DOĞRU: KÜRT HALKININ AYAĞA KALKIŞI	325

KISIM IV

FETRET DEVRİ (1991-2002)

Bölüm 18	
GİRİŞ: KARGAŞANIN ARDINDAKİ MANTIK	333
Bölüm 18'e EK: KIZILA KARŞI MAVİ: ECEVİT'İN TARİHSEL ÖNEMİ ...	351
Bölüm 19	
"İKİNCİ CUMHURİYET": TEHLİKEYİ FIRSATA ÇEVİRMEK	360
Bölüm 20	
SOL LİBERALİZMİN SERGÜZEŞTİ	373
Bölüm 20'ye EK 1: DEMİREL, DÜZENİN MUTEMET HİZMETKÂRI	391
Bölüm 20'ye EK 2: ŞIRNAK: BİR KENTİN OTOPSİSİ	400
Bölüm 21	
MADIMAK: DEVLETLÛ KATLİAM	405
Bölüm 22	
İSLAMCILIĞIN BÜYÜK YÜKSELİŞİ	421
Bölüm 22'ye EK: ERBAKAN'IN İKİNCİ ÖLÜMÜ	432
Bölüm 23	
"1993 KONSEPTİ"NDEN SUSURLUK'A KÜRT SORUNU	435
Bölüm 24	
SOLUN ÇÖZÜLÜŞÜ (4): AVRUPA BİRLİĞİ AFYONU	446
Bölüm 25	
BİR DÖNÜM NOKTASI: 28 ŞUBAT	480
Bölüm 25'e EK: 28 ŞUBAT: İĞNE VE ÇUVALDIZ	492
SONUÇ	
KARŞIDEVRİM GELECEĞİN DEĞİL GEÇMİŞİN OLGUSU	496
DİZİN	507

ÖNSÖZ

Bir kitabın yazarı herhalde en büyük mutluluğu “Sonuç” bölümünün son cümlesini yazdıktan sonra hisseder. Bize daha önce hep öyle olmuştu. Ama bu kitap farklı. Bu kitabın bölümlerinin yazımı bittikten sonra, henüz “Giriş” ve “Sonuç” yazılmadan önce, “Önsöz”ünü yazmaya başladığımız anda, daha ilk cümlesinde, ilk paragrafında, tam da bu sözcükleri yazarken büyük bir mutluluk hissediyoruz. Neden mi? İzah edelim.

Birçok okurumuz bilir, bu kitabın birinci cildi bundan 32 yıl önce, 1992’de, neredeyse “Nuh Nebi’den önce” denebilecek kadar eskiden yayınlanmıştı. O cilt 1908-1980 arasını ele alıyordu. 1980 sonrasının da yazılması gerekirdi elbette. İlk kitabın kapağına “birinci cilt” yazıldığına göre bir ikinci cildin yazılmak istendiği belliydi. Zaten bu birinci cilde yazılan “Önsöz”ün son cümlesi “Türkiye’nin 12 Eylül’den günümüze politik gelişimini konu edinecek olan ikinci ciltte” yapılacaklara ilişkin bir vaat de içeriyordu. Ama 1992’yi izleyen yıllarda ne ikinci cilt yazıldı ne de birinci cilt tükendiğinde yeniden basıldı. Zaten kitabı yayınlayan Kardelen Yayıncılık da arada kapanmıştı.

Okuru kitaba yazarından çok daha lütüfkâr davrandı. Kitap hızla tükendi. Yeni baskı da yapılmadığı için birçok insan ya ödünç nüshalardan ya fotokopilerden okudu. Doğrudan şahsen bizden isteyenler de oldu kitabı. Kitabın solun geniş kesimlerinde gördüğü ilgiyi aktarabilmek için 1990’lı yılların sonunda ya da 2000’li yılların başında yaşadığımız biraz komik bir olayı da anlatmak isteriz. Geçmiş zaman, ayrıntılarda yanılırsak okur affetsin. Ama işin özü sabit.

Muhtemelen 1999’du, “Hayata Dönüş” operasyonu dolayısıyla Özgürlük ve Dayanışma Partisi içinde değişik eğilimler arasında gerilimin her zamankinden de daha yüksek olduğu bir aşamada Kurtuluş hareketinin çevresinde oluşmuş Sosyalist Emek Platformu (SEP) ile bizim de içinde yer aldığımız Sosyalist Emek İnisyatifi (SEİ) muhalefetin iki güçlü unsuru olarak parti sorunlarını tartışmak amacıyla bir eğilim toplantısı yapmak istedi. Toplantı için İstanbul İl Merkezi’nin salonunu talep ettik. Çoğunluğu oluşturan ve yönetimi elinde tutan Özgürlükçü Sosyalizm platformu, bu konuda her gün tekrarladığı büyük demokratiklik iddialarına rağmen, içinde eğilimlere yer veren bütün sosyalist partiler için gayet olağan olan toplantı mekânı talebini reddetti. Bu durumda bize İl Merkezi’ne giderek toplantımızı fiilî biçimde gerçekleştirmekten başka bir olanak kalmamış oldu. Biz gittiğimizde Özgürlükçü Sosyalizm ekibi salonu zaten doldurmuştu: Fiilî toplantıya karşı fiilî müdahale için geldikleri, parti merkezine hemen hemen hiç gelmemiş mahalle gençlerinin de getirilmiş olmasından anlaşılıyordu. Epey bir gerilim yaşandı. İnsan olarak çok sevdiğimiz o dönemdeki İl Başkanımız bize yıllardır “Sungur Abi” derken o gün birdenbire “Sungur Bey” olduk. Bütün bu gerilimin içinde belirli sessizlik anları da oluyordu. O sırada Özgürlükçü Sosyalizm grubunun bizi engellemek için getirmiş olduğu gençlerden birinin diğerlerine *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*’nin Kardelen basımını göstererek sitayişkâr bir şeyler söylediğini duymak epey ironik bir deneyimdi!

Gel zaman git zaman, Yordam Kitap kuruldu, biz de kitaplarımızı orada yayınlamaya başladık. 2010 yılında, yani Kardelen basımından 18 yıl sonra, biraz da Yordam Kitap’ın yöneticisi Hayri Erdoğan dostumuzun ısrarı sayesinde *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*’nin birinci cildinin ikinci basımı nihayet yapıldı. Biz de oturduk, “İkinci Basıma Önsöz” yazdık. Burada, başka şeylerin yanı sıra, ikinci cildin hâlâ neden yazılmadığını izah ettik, birinci cildin yeniden yayınlanıyor olmasının bu süre-

ci hızlandıracağını söyledik, sonra yazıyı şu cümlelerle bitirdik: “Okuyucu kitabın ana gövdesine dönerken, bizim görevimiz ise, yeni bir kitaba hazırlanmak oluyor: *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri, Cilt 2: 1980-2010*. Tabii militan çalışmamızı aksatmamak kaydıyla.”

O son cümleyi iyi ki kayıt olarak düşmüşüz. Bugün geri bakınca ne kadar cüretkâr bir vaatte bulunmuşuz dememek mümkün değil. Dile kolay 18 yıldan sonra bir 14 yıl daha, ikinci cilt hâlâ ortada yok!

Arada birinci cildin yeni basımları yapıldı. “Dördüncü Basım’a Önsöz”de (2016) sonda yine bir alt başlık açmışız: “İkinci cilt mücadele içinde yazılıyor”. Gezi’nin (2013), Kobani “serhildanı”nın (2014), Metal Fırtına’nın (2015) ardından yazıldığı için umut ve heyecan dolu satırlarımızı şöyle bitiriyoruz: “Bize kulak vermek isteyen okura gelince: az sabretsin. Hep birlikte bu aşağılık düzene son verebilirsek, Türkiye’de sınıf mücadelelerinin en güzel sayfalarını o zaman yazmış olacağız.” Burada artık verdiği sözü tutamayan yazarın (belki de bilinçaltı bir dürtüyle) “sayfaları” sözcüğünü mecazi anlamda kullandığı görülüyor. Son cümle dikkatli okunduğunda, ikircikliliğinin altında bir kitaptan değil bir devrimden söz edildiği kendini belli belirsiz hissettiriyor!

Okura “az sabret” demişiz, sonra aradan bir altı yıl daha geçmiş! Daha hoşu, yıl artık 2022’yi göstermektedir, yani ilk basımdan o yana tam 30 yıl geçmiştir. Bu sefer “Beşinci Basım Önsöz”de, “Yazardan okura vaatler” alt başlığı ile şöyle yazmışız: “Diyeceğimiz, bu kitabın ikinci cildinin malzemesi hazır, kitap yazılmayı bekliyor. Bu durumda okurlarımıza ikinci cildi 2022 yılı içinde bitirmeye söz veriyoruz.” Orada bir de daha sonra 2023’te *Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele* başlığıyla yayınlanacak olan bir yeni kitabımızın sözünü ediyoruz. Alt başlık onun için çoğul, “vaatler” olarak yazılmış.

Muhtemelen hayatımızda herhangi bir konuda bu kadar arda adına vaatte bulunup sonra yerine getirmediğimiz hiçbir konu

olmamıştır! Şimdi birinci ciltten 32 yıl sonra bu “Önsöz”ü yazarken nihayet sözümüzü yerine getiriyor olmaktan ne kadar mutluluk duyduğumuzu anlıyor musunuz?

Okur belki dikkat etmiştir. Yukarıdaki vaatlerden biri, Cilt II'nin kapsadığı zaman dilimini “1980-2010” olarak veriyordu. Tabii yazımı geciktikçe ikinci cildin kapsama alanı da genişliyor, son tarih kitabın yayınlanma yılına bağlı olarak ileriye alınıyordu. Ancak 2023 yılı içinde *Bir İhtilal Olarak Millî Mücadele*'yi Yordam Kitap'a teslim etmemizin ardından oturup bu ikinci cildi yazmaya başladıktan bir süre sonra, 1980'den günümüze kadar uzanan dönemi tek bir ciltte ele almanın iyi bir fikir olmadığını, iki ayrı cildin daha yararlı olacağını düşünerek bu cildin kapsadığı süreyi “12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat'a” olarak sınırladık. Bunun bizce çok önemli bir teorik-politik gerekçesi var. Bu gerekçeyi aşağıda bu cildin “Giriş” bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağız. Burada şu kadarını söyleyelim: 12 Eylül dönemi ile Erdoğan-AKP dönemi, ortaya koydukları soruların, teori için oluşturdukları zorlu meselelerin doğası bakımından nesnel olarak çok farklı dönemler. Bir arada ele alınmaları, bazı okurların her bir dönemin anlam ve önemini teker teker sindirerek içselleştirmesinde bir engel oluşturabilirdi. Bu nedenle ikisini ayırmaya karar verdik. Bu kitabın 28 Şubat askerî müdahalesinden günümüze kadar AKP dönemini inceleyecek olan üçüncü cildi, 2025 yılı içinde okuruyla buluşacak. Görüldüğü gibi hâlâ uslanmadık, vaatler yapmaya devam ediyoruz. Ama bu sefer vaadin gerçekleşeceği kesindir, bir örgütçü olarak her türlü tedbiri almış bulunuyoruz!

Örgütçülükten söz etmişken içinde mücadele ettiğimiz Devrimci İşçi Partisi'ne bizim bu çalışmalarını tamamlayabilmemiz için parti içi işbölümünde yaptığı değişiklikler ve tanıdığı ek zaman için, çok çeşitli yoldaşlarımıza da eski yazılarımızı Millî Kütüphane'de kopyalamaktan kâğıt ortamındaki el yazması veya basılı yazı ve belgeleri dijitalleştirmeye kadar *teknik* ve çeşitli başlıklara ilişkin danışma ve tartışma anlamında *teorik*

ve *politik* katkıları için şükranlarımızı dile getirmeyi görev biliyoruz. Elbette bu kitapta öne sürülen görüşlerde var olabilecek bütün hataların tek sorumlusu biziz.

Hazır siyasi örgütçülükten ve militan pratik çalışmadan söz açılmışken başka bir noktaya da değinelim. Şu ana kadar hep gecikmelerden, verilen sözlerin tutulamamasından söz ettik. Belki doğrudan değinmedik ama yukarıda kitabın birinci cildine yazılmış önsözlerin bazılarında yaptığımız alıntılar, bu gecikmelerde, başka şeylerin yanı sıra, militan çalışmanın zamanımız üzerinde yarattığı basıncın da rol oynamış olduğunu söylüyordu. Şimdi pratik Marksist faaliyet ile teorik çalışma arasındaki ilişkinin bambaşka bir yönüne bakmak ve kendi deneyimimizden hareketle genç Marksistlere, aydınlara, bilim insanlarına, sanatçı, müzisyen ve edebiyatçılara, akademisyenlere bir tavsiyede bulunmak istiyoruz.

Bu satırların yazarı 68 kuşağından olduğu halde militan çalışmaya, ailesinde yaşanan (o dönem Türkiye'sinde birçok ailenin yaşadığı türden) trajik bir deneyim dolayısıyla ancak 12 Eylül sonrasında girdi. Gerçi 12 Eylül öncesindeki en dağdağalı günlerde, bütün 1970'li yıllar boyunca bir üniversite asistanı olarak çalışırken, asistanların formel anlamda dernek olan, işlev ve çalışma tarzı bakımından sendika gibi işleyen örgütü Tümas'ın İstanbul şubesinin yönetim kurulunda, başkanlık da dâhil, çeşitli görevlerde daima aktif bir faaliyet de yürüttü. (12 Mart devlet memuru statüsünde çalışanların sendikalaşmasını yasaklamıştı.) Ama sosyalist hareketin içinde bir örgüt inşasında ancak 1980'li yıllarda görev alacaktı. Buradan anlaşılıyor ki artık 40 yıla varan bir sosyalist militan pratiğimiz var. Ondan önce ise yaklaşık 10 yıl boyunca sadece akademisyen olarak teoriyle ve eğitim-öğretimle meşgul olduğumuz bir dönem mevcut. Teori-pratik ilişkisini iki yandan da yaşamış bulunuyoruz. Başka biçimde söylersek, bir Marksistin teori-pratik ilişkisini kendi pratiğinde yaşayabileceği iki ayrı biçimi de içeriden tanıyoruz.

Çok insanın zannettiğinden farklı olarak biz çok uzun yıllardır artık “akademisyen” değiliz. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde önce asistan olarak, ardından yardımcı doçent olarak çalıştıktan sonra 1983’te (tam da bu kitabın konusuna giriyoruz) 12 Eylül genelkurmay diktatörlüğünün üniversiteye züccaciye dükkânına giren fil gibi dalmasına, özel olarak da yarım A4 saman kâğıdına, askerde “yazıcı”ların eskimiş daktilo şeridiyle hazırladığı vizite kâğıtlarına benzer şekilde yazılmış bir yazıyla “Görülen lüzum üzerine” gerekçesiyle(!) profesör veya doçent unvanı ile hizmet etmekte olanlar başta olmak üzere, uzun yıllar boyunca “1402’likler” olarak bilinecek birçok öğretim üyesinin Sıkıyönetim Komutanlığı emriyle işten atılmasına tepkiyle, kapsamlı bir gerekçe eşliğinde sert bir dille kaleme alınmış bir dilekçeyle istifa etmiştik. O zamandan beri, yurtdışında birkaç yıl boyunca “misafir öğretim üyesi” sıfatıyla ders vermenin dışında en ufak bir ilişkimiz olmadı akademisyenlik mesleğiyle. Hayatımızı konferans çevirmenliğiyle ve bu mesleğin öğretmenliğiyle kazanmaya çalıştık.

Kimileri bizi pratik devrimci politikanın dışında göstermek amacıyla zaman zaman hâlâ “akademisyen” diye aşağılamaya çalışıyor. Bir insanın hayat pratiğinin, eğitimini bitirdiği aşamadan sonraki ilk 10 yılıyla anılması epeyce tuhaf olacağından bu rivayetin aslı astarı yok. Akademisyenlik teoriyle aralıksız iç içe yaşamanın tek biçimi olsaydı söylenenin bir anlamı olurdu. Ama tam tersine bizim Marksist teoriyle ilişkimiz ilk 10 yılımızın dışında her zaman *üniversite dışında* oldu. Bundan da gurur duyduk hep; yüzü kızarmadan yalan söyleyerek bizi “akademisyen” *niche*’ine yerleştirmeye çalışanlara inat, Marksizmin bizim için teori-pratik birliğinin akli ve ruhu olduğunu tekrarladık. (Sakın yanlış anlaşılmasın: Sözümüz akademisyenlere değil. Akademisyenlik bütün yararlı meslekler gibi halk uğruna, toplum uğruna didinerek gösterilen çabalarla yürütüldüğünde son derecede onurlu bir meslektir: Genç kuşakların bilim zemininde geleceğin insanlığının yolunu açmasına katkıda bulundu-

ğu ölçüde yüce bir yanı da vardır. Öfkemiz, sırf bir Marksistin devrimci pratikten kopuk olduğu *yalanını* söyleyebilmek için, akademisyen olmadığı halde onu “akademisyen” diye sunmaya çalışanların dalavereciliğindedir.)

Hayatımızın iki aşamasında iki ayrı konumda olduğumuz için karşılaştırmayı daha kolay yapabiliyoruz. İkisini de içinden yaşadık, kendimiz akademisyenlikten ayrıldıktan sonra da hayat boyu çok yakın akademisyen dostlarımız oldu, onların dünyasını da iyi tanıdığımızı hissediyoruz, o bakımdan da daha iyi değerlendirebiliyoruz. Sınıflı toplumda salt akademisyen konumunda çalışarak Marksist teori yapanlar, en hafif deyimle, teorileri bakımından büyük riskler alıyor demektir. Marksist militan pratik, Marksist faaliyetini üniversite ile sınırlayan akademisyen ile karşılaştırıldığında, Marksist teorisyen için büyük avantajlar yaratır.

Her şeyden önce, sınıflı toplumun üniversitesi de sınıflı toplumun yeniden üretimine hizmet eder. Akademisyen henüz gençken, kariyerinin ilk basamaklarında, mesela doktora aşamasında, radikal sorgulamalarında özgür bırakılabilir, devrimci analizler yapmasına en azından bazı kurumsal ortamlarda izin verilir. Ama zamanla, öğrencilerini ekonominin ve toplumun (sınıflı toplumun!) ihtiyaçlarına, büyük ölçüde de kapitalizmin yasalarının hüküm sürdüğü piyasaların diliyle ve mantığıyla şekillenen ihtiyaçlara karşılık verecek şekilde yetiştirmesi gerekliliğinin isterlerine uygun davranması beklenir. Yani bir kurum olarak üniversite, olağanüstü bazı dönemler ve istisnai bazı kurumlar dışında, devrimci teoriye kucak açan bir kurum değildir.

Buna bağlı olarak, akademisyenin bu ortamda kariyer kaygıları da kaçınılmaz olarak bir uyum sağlama ve evcilleşme dinamiği yaratacaktır. Ayrıca, academia “yenilik” peşinde koşar ve Marksizm gibi uzun süredir yerleşik bir felsefi ve teorik bakışa dayalı olarak istikrarlı çalışmalar yapmış olan ekolleri bu yönden kendine uzak tutar. Moda, akademianın düşünsel dünyasında çok ciddi bir faktördür. Marksist akademisyenin

teorik faaliyetinin gerçek hayatın açıklanmasındaki başarısı, “yeni moda” teorilerden ne kadar üstün olsa da, son dönem esintileri, avangard çalışmaların gösterişi açısından çok önemsenir.

Ayrıca, Marksist militan faaliyet içinde olmayan teorisyen, emekçi halk sınıflarının maddi durumlarını, ideolojik eğilimlerini, ruh durumlarını “koklama” olanağına sahip değildir. Bu, özellikle sosyal bilimlerde mevcut durum değerlendirmelerinde, burjuva kamuoyu yoklamalarında ortaya çıkamayacak türden eğilimleri gözden kaçırmasına yol açabilir. Akademisyen genellikle emekçi halk sınıfları içinde değil, üniversitenin çeşitli bakımlardan bir sınıf kurumu olması dolayısıyla (biraz da hangi üniversitede görevli olduğuna bağlı olarak) üst ve/veya orta sınıflardan insanlarla temas içinde yaşar; onların önyargılarından, ideolojik kalıplarından, çıkarlarının dile gelmesinden etkilmesi olasılığı yüksektir.

Buna karşılık, pratik siyasi faaliyet içinde bulunan Marksist aydının bilimsel kategorilerin karşılığını mücadelenin mantığına ve ihtiyaçlarına uygun biçimde düşünmeye daha yatkın olacağı işin tanımı gereğidir. Proleterin ya da kent yoksulunun, küçük memurun ya da pazarcı esnafının, gazete kiosku sahibi esnafın ya da gündelikçinin, küçük çiftçinin ya da mevsimlik işçinin günlük mücadelesinin içinde, yanında, kıyısında bulunan ya da parti organları arası iletişim yoluyla bu katmanların hayat kavgalarını daimî olarak izleyen bir aydın için, Marksizmin sınıf mücadelelerini düşünsel alanda kavramlaştırmak amacıyla geliştirdiği kategoriler, neredeyse soyutlama olmaktan çıkar, ete kemiğe bürünür.

Bütün bunların sonucu şudur: Genç Marksist aydına, bilim insanına, akademisyene, sanatçıya, üniversite, stüdyo, çalışma masası, sahne, atölye veya mesleğini icra ettiği yer neresiyse oraya, sadece oraya bağlı kalmaması, uzmanlık alanına, kaçınılmaz mesleki görevlerin yoğunluğuna, kişisel eğilimlerine ve başka

faktörlere bağılı olarak değişen konumlarda ve derecelerde doğrudan siyasi faaliyete mutlaka fiilen katılması, yani **örgütçülük de yapması** kuvvetle tavsiye edilir. Örgütlere dışarıdan ya da yamacından akıl vermek değil, kendisi örgütçü olmaktır sözünü ettiğimiz. İşçi, memur, çiftçi, mühendis, doktor, avukat, ev kadını, yoğun çalışma tempoları içinde nasıl partili oluyorsa öyle, bir nefer gibi örgütçü olmak!

Bu tavsiyenin elinizde tuttuğunuz kitapla ilişkisi nedir? Yazar, genç okurlarına, özellikle genç Marksist aydınlara, politikanın içinde olmanın, düşünsel, teorik, felsefi, sanatsal faaliyetlerinin ayaklarının yere basması bakımından çok büyük faydası olacağını, kendi deneyiminde bunun önemini ölçülemez derecede yüksek olduğunu söylemiş oluyor. Politik faaliyetten bütünüyle kopuk Marksist aydınların sınıf mücadelesinin, devrimci kavganın dünyada ya da kendi ülkelerinde her sendelemesinde fantastik teorilere doğru yelken açmaya müsait bir ruh durumunda yaşadığını kendi gözleriyle görmüş olan biri olarak “bir gözünüz, bir eliniz ve yüreğinizin tamamı hep mücadelenin içinde olsun” diyor. Hayatını sınıf mücadelesine ve bütün ezilenlerin kurtuluşuna adanmanın teorisi topraktan ve makineden kopmaz. Bazen ürün vermekte geç kalabilir ama ayağını hep sağlam basar.

Elbette pratikle iç içe gelişen teori ille doğrudur diye bir şey yok. Bizim bu kitapta anlattıklarımızın doğru olup olmadığına da önce okur, sonra tarih karar verecek. İyi okumalar.

Eylül 2024

Sungur Savran

Giriş

MEMLEKET HİÇ BÖYLE KÖTÜ GÜNLERDEN GEÇMEMİŞ... MİYDİ?

Elinizde tuttuğunuz *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri* kitabının ikinci cildi, orijinal planına göre yazılmış olsaydı başlığı yaklaşık şöyle olacaktı: “12 Eylül’den Erdoğan İstibdadına”. Bunun yerine planda radikal bir değişiklik yapıldı ve bu ikinci cildin başlığı (okurun da farkında olduğu gibi) “12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat’a” oldu. Daha önceki planda bir üçüncü cilt yoktu. Sonuç olarak kitabın ilk cildi epey uzun bir dönemi kapsıyordu: Kapağında “Cilt I: 1908-1980” yazıyor. 72 uzun yıl. Dolayısıyla, normal, ikinci cildin öyküyü 1980’den 2020’li yıllara taşıması olurdu. Yine de ikinci cilt kabaca söylendiğinde kırk küsur yılı geçmemiş, ilkinden daha kısa bir tarihî dönemi ele almış olurdu. Normali buydu. Ama plan değişti. Bu değişikliğin arka planını okura anlatmak yazar için önem taşıyor.

Türkiye’nin büyük kentlerinin, ekonomik durumu iyi ve eğitilmiş nüfusu arasında bir araştırma yapılsa, serbest mesleklerden, yani doktorlardan, eczacılardan, avukatlardan, mühendislerden, mimarlardan, kültür endüstrisi çalışanlarından, sanatçılardan, edebiyatçılardan, yüksek öğretim kurumları görevlilerinden, şirketlerin orta kademelerinden, gelir düzeyini biraz düşürerek devam edersek üst ve orta kademe devlet memurlarından, subaylardan, öğretmenlerden ve birçok başka mesleklerden insanlar arasında Türkiye’nin son çeyrek yüzyıl boyunca içinden geçmekte olduğu döneme ilişkin şu yargıya ulaşacak oran

eminiz ki çok yüksek olacaktır: “Türkiye hiç böyle kötü günlerden geçmemişti.”

Geçmemiş miydi? Gerçekten mi? Bu satırların yazarı çeyrek yüzyıla yakın süredir AKP'nin en başta sınıflar mücadelesi alanında olmak üzere her türlü gerici politikasıyla mücadele etmekte olan biri. Ama herhangi bir panelde ya da dost meclisinde bu cümleyi duyduğunda ya da herhangi bir kitapta, makalede ya da köşe yazısında bu tür yargıların yazıldığını okuduğunda, insanların hayata nasıl sadece kendi deneyimlerinden baktıklarına şaşıyor, ülkesini ve milletini sevmeye konusundaki yaygın söyleme rağmen nasıl toplumun bütününe düşünmekten uzak durduklarına hayret ediyor.

Bugün, öyle aşırı militanca olması da gerekmiyor, ortalama bir cumhuriyet kültürü ile yetişmiş, laikliği benimsemiş, Mustafa Kemal Atatürk'e öyle bağnazcasına bile değil ılımlı biçimde bağlı olan, Türkiye'nin bütün değerlerini “muasır medeniyet” ya da “çağdaş uygarlık” adı altında Batı dünyasına dayandırmasını çok olağan ve olumlu bulan insanların büyük çoğunluğu, ne geçmişte bugün yaşananlardan nitel olarak farklı olmakla birlikte aynı derecede kötü dönemler yaşandığını bilincine çıkarabiliyor, ne de belki daha da kötüsü, o bugünle karşılaştırıldığında iyi, hatta çok iyi olarak (o dönemleri yaşadığıysa) hatırladığı ya da (yaşamadıysa) hakkında öğrendiklerinden algıladığı dönemlerde yaşananların bugünkü sefil durumun temellerini attığını fark edebiliyor. Türkiye'nin geçmişi Alice Harikalar Diyarında ayarında düşünülüyor, hayal ediliyor, algılanıyor!

Dikkat edilirse, esas takıldığımız nokta başka dönemlerin bugünkü gibi, bugünkü ile karşılaştırılabilecek ölçüde kötü olup olmadığı değil bile. Esas sorun geçmişin bu şekilde peri masalı haline getirilmesinin bugünün köklerini anlamayı güçleştirilmesi, hatta olanaksız hale getirmesi. Tuhaf bir çelişki sözünü ettiğimiz toplum katmanlarının siyasi ve insani bilincini köreltmekte. Bu insanlar aynı zamanda “ben bu memleketi tanıyamıyorum, benim tanıdığım memleket bu değil” diye şikâyet edip duruyor-

lar. Hem tanımıyorlarmış ama hem de tanımadıkları bu toplumda hayatın hiçbir zaman bugünkü gibi kötü olmadığına yemin ediyorlar!

Ortada bir şuur bağlanması hali olduğu sonucuna varmak çok zor değil. Sözünü ettiğimiz milyonlarca insan anlamaya çalışmak yerine *inkâr etmeyi* tercih ediyor. “Türkiye böyle bir toplum değildi” diyenler katiyen “peki nasıl oldu da böyle bir toplum haline geldik?” diye sormuyor.

Bu kitabın planı bu nedenle değiştirildi. Sözünü ettiğimiz insanlar genellikle en gençler değil. Çok gençlerin “dün” ve “evvelki gün” algısı henüz yeterince yerleşmiş değil zaten. “Dün”ü, hele hele “evvelki gün”ü yaşamadılar, ancak zamanla öğrenecekler, yargılarını verecekler, kafalarında bir tablo oluşacak. Sözünü ettiğimiz insanların çoğu AKP hâkimiyetindeki son çeyrek yüzyıldan önce Türkiye’nin nasıl bir ülke olduğunu değişik yaşlarda da olsalar kendi deneyimleriyle tanımış olanlar. Kimi 45 yaşında, kimi 65, kimi daha da yaşlı. Bu insanlar bizi buraya neyin getirdiğini bilecek bir belleğe sahip olabilirlerdi. Demek ki, bir zamanlar bildiklerini şimdi unutmuşlar ya da bazı şeylerin önemini hiç kavramamışlar.

Bu satırların yazarının kanısı odur ki, Erdoğan döneminin kökleri bir yandan bu cumhuriyetin kurulduğu döneme kadar geri gider, ama daha da önemli olarak 12 Eylül denen dönemde yatar. Cumhuriyetin kurulduğu dönemi şimdilik paranteze alalım. Ona AKP dönemini inceleyeceğiz üçüncü ciltte zaten yeterince yer ayıracağız. Ama 12 Eylül denen felaketi (ve belki de ondan önce gelen ve onu hazırlayan 1970’li yılları) çözmeden, şifrelerini anlamadan bugünü anlamak mümkün değildir. Öyle anlaşılıyor ki 65 yaşında olanlar (yani genellikle 78’liler diye bilinen grup), hatta onlardan yarım kuşak daha yaşlı olanlar (yani 68’liler) 12 Eylül’ü hem unutmuşlardır, kötülüklerini hatırlamak bile istememektedirler hem de yorumlayamamışlardır, yani toplumu buraya kadar getiren dinamiklerini anlayamamışlardır.

Kısacası, Türkiye’de sınıf mücadelelerinin tarihi içinde 12 Eylül’ün yeri dakik bir analiz ile anlaşılmadan, 12 Eylül generallerinin ve onların efendisi TÜSİAD’cılarının işçi ve emekçi halkın ve ülkenin en temiz ve güzide genç evlatlarının kurmaya çalıştığı yeni toplumu nasıl yıktığını kavramadan bir adım bile ilerlenemez. Bu cildin konusu işte bu yüzden yalnızca 12 Eylül dönemidir, onun değişik evreleridir, ardında bıraktığı, bütünüyle onun “eseri” olan çarpık, gerici, karanlık sivil rejimdir.

Türkiye’nin cumhuriyet tarihi, ilk dörtte üçü peri masalları gibi akıp giden, son çeyreği ise onlara hiç benzemeyen bir şer dönemi olan iki ayrı devreye ayrılmıyor. Türkiye’nin cumhuriyet dönemi, bazı sınıflardan insanlar için pek elverişli koşullar hazırlayan, zamanla o sınıfları ve onların soyunu yüksek bir refaha ve yüksek düzeyde eğitim olanaklarına kavuşturan, onları “dünya vatandaşı” yapan, başka sınıflara ise yeryüzünü dar eden bir sınıf mücadeleleri tarihi olarak yaşanmıştır. Bu yoksul, emekçi, eğitimsiz insanların tam da daha güzel bir hayat özlemi ile ileri fırladığı dönemi de onlar için cehenneme çevirmiş ve sonunda o umut ve özlemleri ezmiş bir ülkenin tarihidir sözünü ettiğimiz. Öyle “cumhuriyet, cumhuriyet” diye böbürlenmekle bitmiyor işler!

Kitabın ikinci cildi bunun nasıl olduğunu anlamak ve olan bitenin günümüzün koşullarını nasıl yarattığını ortaya koymanın koşullarını hazırlamak amacıyla 12 Eylül 1980’den 20. yüzyılın sonlarına kadar olan döneme mercek tutuyor. Bu ciltte amaç 12 Eylül döneminin koşullarının AKP dönemini nasıl hazırladığını izah etmek değil. Bunu ancak AKP döneminin kendisini incelerken somut bağları kurarak yapabiliriz. Yani bu bakımdan bu cilt bir *hazırlık çalışması* yapıyor. 12 Eylül’ün Türkiye’ye ettikleri ne kadar iyi anlaşılırsa AKP döneminin koşullarının hazırlanmasına etkisi, yani ikisi arasındaki nedensellik bağı, daha doğru diyalektik ilinti de o kadar iyi anlaşılır. Bunun mantıksal uzantısı da açık olmalı. AKP dönemini anlamak isteyen 12 Eylül döneminin anlamını kavramak, bu kitabın üçüncü cildinde an-

latılacakları anlamak isteyen bu cildi ciddi biçimde incelemek zorundadır.

Buraya kadar söylediklerimizden çıkan şu sonucu da vurgulamak doğru olur: Türkiye'nin bugünkü siyasi hayatını anlayabilmek, yaşadığı çalkantıların gizini çözebilmek, geleceğin ana eğilimlerini keşfedebilmek için cumhuriyet Türkiye'sinin üç ayrı dönemi arasındaki bağları ve nedensellikleri iyi kavrayabilmek gerekiyor: Birincisi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bu coğrafyayı altüst eden savaş ve devrimler ve bunların bıraktığı miras; ikincisi, 12 Eylül'ü doğuran koşullar ve 12 Eylül'ün bu koşullara getirdiği yanıtlar; üçüncüsü, Erdoğan döneminin bu iki belirleyici dönemden kaynaklanan karmaşık gelişmesi. *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*'nin birinci cildi, her ne kadar öyküyü 1980'e kadar getiriyorsa da esas ağırlığı yukarıda sözü edilen ilk döneme veriyor, onu derinlemesine analiz ediyordu.¹ Elinizdeki ikinci cilt 12 Eylül dönemi ilişki ve mücadelelerini derinlemesine ele alıyor. Üçüncü cilt ise Erdoğan döneminin diğer iki dönemle ilişkisini, süreklilik ve karşıtlığı içinde ele alarak inceleyecek. Üç cildin birlikte okura modern Türkiye'nin şifrelerini çözmeye olanağını sağlayacağını umuyoruz.

İkinci cildin yapısı

Böylece bu cildin kitabın genel akışı içindeki yeri ve anlamını izah ettikten sonra, şimdi okurumuzun ileriki sayfalarda karşısına çıkacak argümanlar zincirini daha iyi izleyebilmesi için bu cildin ana temaları konusunda bazı bilgiler vermeye geçebiliriz.

Her şeyden önce dört kısımdan oluşan bu cildin, ilk kısmının, yani toplam 25 bölümün yedisini içine alacak kadar uzun bir parçasının, *12 Eylül öncesi* hakkında olduğuna dikkat çekelim ve bunu izah edelim: 1980'den 20. yüzyıl sonuna uzanan bir zaman dilimini kapsayan bir cildin diyelim dörtte birinin cildin

1 2023 yılı içinde yayınlanan *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele* (İstanbul: Yordam Kitap, 2023) başlıklı kitabımız ise birinci cildin analizini, özellikle o dönemin sınıf mücadeleleri açısından derinleştirmiştir.

ilgili olduğu dönemin dışındaki (öncesindeki) gelişmeleri analiz ediyor olması ilk bakışta yadırganabilir. Ama iki nedenden dolayı bu gerçekten gereklidir.

Nedenlerden biri, bu kitabın birinci cildinin kendine özgü tarihçesi ile ilgili. Birinci cilt henüz sol liberalizmin yükselişinin (bu konuya birazdan döneceğiz) epeyce yeni olduğu bir dönemde yazılmış ve yayınlanmıştı. Kitabın (birinci cildinin) “Önsöz”ünde belirtildiği gibi, amaç bir Türkiye tarihi yazmak değildi. Amaç, Türkiye tarihine Marksizmin ayırıcı yanı olan sınıf mücadelelerinden hareketle bakmanın, sol liberalizmin ve onun karşısında konumlandığı sol Kemalizmin her birinin kendine özgü metodolojisine göre çok daha büyük bir aydınlık ve berraklık getireceğini, sayısız hatalı tespitin çürütülmesini sağlayacağını okuyucumuza göstermekti. Bu yüzden kitap dengeli değildi. Sol liberalizm ile sol Kemalizm arasında yaşanan tartışmalar büyük ölçüde 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan gelişmelerle ilgili olduğu için kitap da dikkatini büyük ölçüde o tarihi dönem üzerinde yoğunlaştırıyordu. Bu, 1960-1980 arasındaki çok önemli gelişmelerin yeterli bir ayrıntı düzeyinde ele alınmamış olmasına yol açıyordu. Yazar, bunun özeleştirisini, birinci cildin ikinci basımı için kaleme aldığı yeni önsözde özet biçimde de olsa zaten yapmıştı. Şimdi ikinci cilt yazılırken bu eksiği gidermek bir bakıma gerekiyordu. Üstelik, ikinci cildin esas inceleme konusu bir darbeydi. Bir darbenin ve ondan doğan bir askerî rejimin en belirleyici özelliklerini anlayabilmek mutlak darbeye giden sürecin doğru şekilde analiz edilmesine bağlıdır. Dolayısıyla, bir bakıma, darbe öncesi, şairin başka bir bağlamda dediği gibi, darbenin kendisine “dâhildir”.²

Ama buna ilaveten, 12 Eylül'e ilişkin *ana tezimizin* özelliği darbeye giden sürecin sağlam bir analizini olağanın da ötesinde gerekli hale getiriyordu. Bu cildin başlığına da yansdığı gibi, (“12 Eylül Karşıdevriminden 28 Şubat'a”) bizce 12 Eylül bir karşıdevrimdir. Karşıdevrim, adı üstünde bir tepki hareketidir.

2 Atilla İlhan'ın şiirinin kendisi elbette aşk ile ilgilidir: “Ayrılık Sevdaya Dahil.”